

Romantizm mərhələsi

**Məhəmməd Hadi romantizmində
ədəbi-fəlsəfi cərəyanların izlərinə dair**

Əlizadə Əsgərli

Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu. Filologiya elmləri doktoru. Azərbaycan.

E-mail: alizade.asgerli@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5792-3741>

Annotasiya. Məhəmməd Hadi, Hüseyn Cavid, Abdulla Şaiq və Abbas Səhhət XX əsr Azərbaycan romantizminin görkəmli nümayəndələridir. Romantizm ədəbi cərəyanının elmi-nəzəri və ədəbi-estetik əsasları görkəmli alimlərimiz tərəfindən tədqiq olunmuşdur. Sovet ədəbiyyatşünaslığında Məhəmməd Hadi poeziyasının ədəbi-nəzəri əsaslarına da toxunulmuşdur. Lakin milli müstəqillik dövrünün araşdırmalarında Məhəmməd Hadi irsinin obyektiv təhlil-lərində, habelə, XX əsr Azərbaycan şeirinin ədəbi-fəlsəfi qaynaqlarının öyrənilməsi prosesində ədəbi cərəyanların təzahürü məsələsi əhatəli tədqiq olunmamışdır. Biz isə tərəfimizdən, etiraf edim ki, konkret mövzu ilə bağlı az iş görmüşük. Problemə dissertasiya səviyyəsində yanaşma lazımdır. Əslində problemin tədqiqinə ciddi ehtiyac vardır. Ümumiyyətlə, ədəbi cərəyanların nəzəri səviyyədə öyrənilməsi çağımızda aktual məsələ olaraq qalır. Təsədüfi deyil ki, belə bir ehtiyacı görən akademik İsa Həbibbəyli boşluğun aradan qaldırılması məqsədilə AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunda "Ədəbi cərəyanlar" sektorunun yaradılması və təşkilini təmin etmişdir...

Məqalədə müəllif Məhəmməd Hadi yaradıcılığında təzahür edən problemə diqqət yönəltmişdir. Bu faktoloji yazı problem-mövzunun öyrənilməsi üçün bir təşəbbüsdür.

Açar sözlər: Məhəmməd Hadi, XX əsr Azərbaycan romantizmi, Məhəmməd Cəfər Cəfərov, ədəbi-fəlsəfi cərəyanlar

<http://dx.doi.org/10.29228/edu.235>

Məqaləyə istinad: Əsgərli Ə. (2020) *Məhəmməd Hadi romantizmində ədəbi-fəlsəfi cərəyanların izlərinə dair*. «Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı», № 1, səh. 98-104

Məqalə tarixəsi: göndərilib – 02.05.2020; qəbul edilib – 19.05.2020

**On traces of literary-philosophical traces
in Mahammad Hadi's romanticism**

Alizade Asgarli

Institute of Literature named after Nizami Ganjavi. Doctor of Philological Sciences.

Azerbaijan.

Email: alizade.asgerli@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5792-3741>

Abstract. Mahammad Hadi, Husein Javid, Abdulla Shaig and Abbas Sehhet are outstanding representatives of the Azerbaijani romanticism of the 20th century. Scientific-theoretical and literary aesthetic basics of romanticism literary movement have been studied by our prominent scientists. In the Soviet literary studies, it is approached to literary-theoretical

fəlsəfəsinin dini-xolastik köklərini, onun Şərq panteizmi, idealist Qərb fəlsəfəsi, modernizm (dekadentizm), skeptisizm, Kant və Nitsşe ilə bağlarını göstərmişlər. Akademik M.C. Cəfərov yazmışdır: "Bu fəlsəfi qaşqınlıq (skeptisizm, şübhəçilik, dərkəndimlilik, aqnoksizm – Ə.Ə.) bəzən şəirlərin lirikasında, bir çox romantiklərdə olduğu kimi ifrat bir fərdiyyətçilik qurunu, şəxsiyyəti cəmiyyətə qarşı qoymaq meyli, bir növ Şərq dekadentizmi (Ə.Ə.) ruhu və fəlsəfi eklektizm gətirirdi" [4, s.64-65].

Məhəmməd Hadi də *subyektiv idealist* olduğundan, "Sənət sənət üçündür" nəzəriyyəsinə üstünlük vermiş, Türkiyə mətbuatı vasitəsilə Avropa ədəbi-fəlsəfi cərəyanlarının ideoloji-nəzəri istiqamətləri, habelə, daha çox XX əsrin əvvəllərindən başlayan ədəbi-fəlsəfi cərəyanların səciyyəvi xüsusiyyətləri ilə tanış olmuş, bəzən *intuitiv*, bəzən isə *mənəviqə-şüari* olaraq *ədəbi cərəyanların təsiri* (Ə.Ə.) olan nümunələr yaratmışdır. Hüseyn Cavid, Məhəmməd Hadi tərəddüdürlər, romantik həqiqət axtarıqları ilə Avropa ədəbi-fəlsəfi və estetik fikrinin qaynaqlarını öyrənməyə vadar olmuşdu. Mühəribə və inqilablardan suurlara göstərdiyi təsir onları güclü poetik axtarışlara sövq etmişdi. Akademik Məmməd Cəfərov yazmışdır: "Yeni şəraitdə Qərbin modernizmə edilmiş skeptisizmi, şübhəçilik fəlsəfəsi müasir həyatın suallarına cavab vermirdi və həqiqətən şairin dediyi kimi "təhlə xəyalat" olaraq qalırdı. Şərq fəlsəfəsinə, Qoca Şərq panteizminə gəlincə Şərqdə burjuva-demokratik inqilabların alovlandığı, müstəmləkə zülmünə qarşı milli azadlıq hərəkatının başladığı və bu tarixi həqiqətin imperialist dövlətlər tərəfindən amansızcasına boğulduğu dövrdə əsərin *insan, Allah, təbiət və mücərrad axlaq problemləri ilə məşğul olan bir fəlsəfə* (Ə.Ə.) – hətta, onun ən qüvvətli cəhətlərindən biri olan *dini şübhəçilik* (Ə.Ə.) də yeni inqilablar, qarışıqlar dövrünün ictimai problemlərini həll etməkdə çox aciz idi... Odur ki, Cavidin bu fəlsəfi sistemlərdən üz döndərməsi qəti inkarçılıq şəklində olsa da, yeni fəlsəfi axtarış yolunu tutmuş, romantik şərqli bir şair üçün çox təbii" [4, s.64]. Belə vəziyyət Məhəmməd Hadi yaradıcılığına da eyni dərəcədə aid idi.

AMEA-nın müxbir üzvü Əziz Mirəhmədov Əhməd Kamal yaradıcılığı haqqında yazmışdır: "Türkiyədən gəlmiş siyasi firıldaqçı, dekadent şair Əhməd Kamal da bütün bu məsələlərdə Əli bəy Hüseynzadə ilə bir mövqedə dayanırdı" [2, s.32]. Görünür, Əziz Mirəhmədov Ə.Kamal və Ə.Hüseynzadənin *subyektiv idealizmini*, onların *dekadentizmə meyilliklərini*, *Hüseyn Cavid və Məhəmməd Hadi dekadentizmini* də inkar etməyə məcbur olmuşdu. Çünki Məhəmməd Hadi, Əli bəy Hüseynzadə, Hüseyn Cavid həm də türk-müsəlman və Avropa ədəbi-fəlsəfi fikri üzərində yetişmiş və romantizmə yiyələnmişdirlər. Midhət Ağamirov "Məhəmməd Hadinin fəlsəfəsi"ndən yazdığı halda [6], bu barədə qeydlər etməyə lüzum görməmişdir. "Səbəblərdən birincisi, metodologiya ilə bağlıdır. Orta əsrlərin romantik-fəlsəfi ədəbiyyatının ənənələrinə söykənən, təkrarsız, fərdi, məxsusi yaradıcılıq prinsipləri olan bir irsə indiyədək keçmiş sovet ideologiyasının, məlum "sosialist realizmin" ölçü və tələbləri ilə yanaşılmasıdır. Nəzəri-estetik təhlillərdə də romantizmə realizmin mövqeyindən qiymət verilmişdir. Romantik şairin yaradıcılığında romantika yox, "siyasi lirikə" axtarılmışdır" [7, s.3].

V.Osmanlı ikinci səbəbi romantizm sənəti, eləcə də Məhəmməd Hadi yaradıcılığının dünyagörüşü və fəlsəfəsinin düzgün müəyyənləşdirilməsində görmüşdür. Müəllif yazır: "Romantizm sənəti *idealist fəlsəfəyə* (Ə.Ə.) əsaslanan bir sənətdir. Məhəmməd Hadinin də yaradıcılığı həmçinin. Lakin Məhəmməd Hadinin yaradıcılığı barədəki tədqiqatlarda bir qayda olaraq, şairdən materialist olmaq tələb edilir və o, idealizmə təqsirləndirilir. Ümid etmək olardı ki, "Məhəmməd Hadinin fəlsəfəsi" tədqiqatında şairin yaradıcılığa əsaslandığı fəlsəfi müəyyənləşəcək, bu sahədə yol verilmiş nöqsanlar aradan qaldırılacaq. Təəssüf ki, belə olmadı. Filosof tədqiqatçının kitabında da Hadinin "idealist mövqə tutması" materializm cəhətlərindən tənqid olunurdu" [7, s.3].

"Bizim romantizm ədəbiyyatında filosofun dünyagörüşü ilə səsləşən motivlər vardır. Bunu həm *ümumi ədəbi cərəyanın (kursiv bizimdir – Ə.Ə.)* timsalında, həm də ayn-ayn romantiklərin yaradıcılığında müşahidə etmək mümkündür" – deyəən alim nədənsə monoqrafiyasında bu barədə yazmaq lüzum görməmişdir. Halbuki, ölkə müstəqilliyi şəraitində buna imkan yaranmışdı.

Tənqidçi Məsud Əlioğlu romantiklərin xəyal və həqiqət, şübhə və inan, skeptisizm fəlsəfəsindən bəhs etdiyi halda, onların *dekadentizmini inkar etməyə çalışmışdır* [5, s.52, 53].

AMEA Ədəbiyyat İnstitutunun Yeni dövr Azərbaycan ədəbiyyatı şöbəsinin müdiri, professor İslam Qəribli sənətkarın publisistikası və poetik tərcümələri haqqında bəkalav və magistrələr üçün yazdığı dars vəsaitində həmin məsələyə toxunmağa ehtiyac duymamışdır [3].

XX əsrin əvvəllərində, Birinci Dünya müharibəsi illərində Fransada, Almaniyada *dadaizm* deyilən (dada – mənasız ahəngdarlıq) bir cərəyan da meydana çıxmışdır. *Dadaistlər* alogizmi, fikir və forma porakəndəliyini əsas saymış, ideyalılıq, obrazlılıq bu və ya digər şəkildə inkar etmiş, 1920-ci illərin əvvəllərindən başlayaraq *dekadentizmə* qoşulmuşdular. M.Hadi də həqiqət axtarışında olarkən *maxizmi*, *dadaizmi* həm fəhmən, həm də ədəbi-nəzəri nümunələr əsasında dərkə çalışmış, onların spesifik xüsusiyyətlərini mənimsəmişdi: "M.Hadi maxist aqnoksizminin tənqid etmişdir" [6, s.181]. Bu da onu göstərir ki, Məhəmməd Hadi *maxizmlə* məşğul olmuşdur. Yeri gəlmişkən, maxizm XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəllərində meydana gəlmişdir. E.Max və R.Avenariusun yaratdıqları *subyektiv idealist* (Ə.Ə.) cərəyandır. Avropanın bir çox ölkəsində ziyalılar arasında geniş yayılmışdır. Rusiyada da tərəfdarları olmuşdur. Maxizm materiya, hərəkət, zaman və səbəbiyyətin obyektiv reallığını inkar etmişdir.

XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəllərində ədəbiyyat və incəsənətdə özünü göstərmiş dekadentizm *simvolizmin*, *kubizmin*, *surrealizmin*, *abstrakstionizmin* səciyyəvi xüsusiyyətlərini özündə daşımış, *ifrat fərdiyyətçilik*, *pesimizm* ifadə olunmuşdur. Dekadentlər "xalis sənət" ideyası olaraq həm də *şəxsiyyətin görürlərindəki, əhvali-ruhiyyəsinədəki düşkünlüyü*, onun *antisosial qavrayışını* təzahür etdirmişlər. Belə fəlsəfi, ekzistensial düşüncə 1905-1907-ci illərdən sonra daha geniş yayılmışdır. AMEA-nın müxbir üzvü Əziz Mirəhmədov bu səbəbdən Məhəmməd Hadinin "Eşqi-möhtəşəm" (1914) kitabındakı "Mühəməyi-şair" və "Alehati-ilhamat" və "Həyat pərəstidələri", habelə "Mən ağlayıram. Sən gülməyirsən" kimi şeirlərini zəif, *mövzu təkrarı*, *məzmun dayazlığı*, *ibaraçılıq*, *sözə formalistcasına rəftar* baxımında *ideya və forma cəhətdən nöqsanlı hesab etmişdir* [2, s.40]. Halbuki...

Məhəmməd Hadi mənəvi təkamül – insan əxlaqı və əxlaqın fəlsəfəsini *liberalizmin*, *subyektiv idealizmin təsiri* altında ifadə etmiş, həqiqət axtarışında bu cür olmuşdur. Təbii ki, şairin *Avropa ədəbi fikrindən sərf-nəzər olduğu*nu düşünmək və onu *Şərq təfəkkürü*, *Şərq panteizmi* zəminindən izah etmək təbii ki, elmi-metodoloji cəhətdən bir tərəfli yanaşma olardı.

Məhəmməd Hadi əsrin əvvəllərindən Birinci Dünya müharibəsinə qədər elmi-publisistik məqalələr də yazmışdır. Tədqiqatçısı Əziz Mirəhmədov bu barədə də aydın fikir ifadə etmişdir: "1908-1910-cü illərdə Hadi "Şərq və Qərbi Avropa tarixinə, fəlsəfə və dinə, pedaqogika və sosiologiyaya (Ə.Ə.) aid olduğu məzmunlu məqalələr, очеркlər yazır, kitablar, qəzet və jurnallar haqqında rəsenzalyalar çap etdirir; ədəbiyyat və bədii dil məsələləri ətrafında gedən mübahisələrə qoşulur" [2, s.52]. Alim onun fəlsəfi baxışlarının genişliyi də ifadə etmişdir: "Bu vaxta qədər Hadini maraqlandıran əsasən Şərq mədəniyyəti idisə, indi öz əsərlərində tez-tez Russo və Hükönd, Volter və Daniel Defodan, Katull Mendes və A.Şopenhauerdən də söhbət açması onun mütaliə dairəsinin, ədəbi-elmi məşğələlərinin xeyli genişliyini sübut edirdi" [2, s.52]. R.Vaqnerə, E.Fonhartmana, F.Nitsşeyə, T.Manna təsir etmiş Şopenhauer mövcud dünyanı "ən pis", öz təlimini isə "ən bədbin" adlandırmışdır. O, *iztirab hissini əxlaqın əsil binovası* saymışdır. Ona görə aləm subyektin "təsəvvürü" şəklindədir və təsadüflərə, əsasız "həyat iradəsinə" əsaslanır. Bu barədə professor V.Osmanlı da məlumat vermişdir: "XX əsrin başlanğıcında Azərbaycan romanizmində hiss-ideya nisbəti onlardan birincisinin xeyrinə dəyişməyə başlayır. Həmin prosesdə Avropa bədii modelinin təsiri də öz aşkar noticəsini göstərir. Məsələn, Nizənin fəlsəfəsi ilə İI.Cavidin, G.Brandesin Avropa romantizminə həsr olunan tədqiqatları ilə A.Şaiqin tanışlığı, A.Səhhətin fransız ədəbi Müsə yaradıcılığına bələdiyyi barədə faktlar vardır" [7, s.3].

Məhəmməd Hadi, əsasən, *Fransa və Almaniya*da mövcud *ədəbi-fəlsəfi fikir cərəyanlarının təsiri* altında olmuş, həmin cərəyanların elmi-nəzəri fikirlərini arəb və fars dillərinin köməyi ilə Türkiyənin qəzet və jurnallar vasitəsilə oxuyub mənimsəmişdir. Məlumdur ki, "hələ XIX əsrdə Türkiyə ədəbi və elmi ictimaiyyetində Qərb mədəniyyətinə qüvvətli bir meyil, maraq əmələ gəlmişdi. Bu maraq həm Türkiyə maarifçiliyində, həyat və şəraitində, həm elmi-fəlsəfi cərəyanlarda, həm də mətbuat və ədəbiyyatda aşkar hiss olunurdu" [2, s.53].

XIX əsrin XX əsrin ayrıcında *Qərbi Avropa ədəbiyyatının milli ədəbiyyatlara təsiri* əvvəlki kimi böyük olmuşdur. "Poeziyada romantik və simvolist şairlər, nəsrdə naturalist yazıçılar fransızların güclü təsiri altında yazıb yaratmışlar. Bu işdə "Sərvəti-fünun" jurnalı xüsusilə fəal idi". (2, s.53). Əbdülhaq İlamid, Mahmud Əkrəm Rəcəzadə kimi görkəmli sənətkarlar fransız romantik şeiri ilə sıx bağlı olmuşlar. Ümumiyyətlə, *Türkiyədəki "qərbəlmək, avropalaşmaq" təmayülü*, hətta, *XX əsrin əvvəllərində də çox qüvvətli (Ə.Ə.) idi*" [2, s.54]. Bu səbəbdən Məhəmməd Hadiyə də *Avropa ədəbi-fəlsəfi cərəyanlarının təsiri* təbii qəbul edilməlidir.

Görkəmli romantiklərdən Əli bəy Hüseynzadə Məhəmməd Hadi və Hüseyn Cavidin ideoloqu olmuşdur. Məhəmməd Hadi onun "Füyuzat"ında əməkdaşlıq etmiş, ədəbi-fəlsəfi fikri məsləkdaşı vasitəsilə izləmişdir. Məhəmməd Hadi öz fərdiyyətçiliyində fransız romantiki Viktor Hüqodan, onun "Həyat həqiqətlə, mövcudluqda xəyal və ümidlə qaimdir" – fəlsəfi fikrində qidalanmışdır:

*Mən solmalıyam, ta ki açılınsa da baharım,
Mən sönməliyəm, şaşa alənsin də naharım,
Mən ölmədən əvvəl Vətənim oldu məzarım,
Ərəbi-zəka düşmənidir indi diyarım,
Söndükdə zəka əhli-vətən ağlayacaqdır,
Göz incisi yaşlar o zaman parlayacaqdır.
("Ümid səhneyi-tamaşayı-həyatın ruhudur")*

Ekspressionistlər, sürrealistlər, kubistlər və məxistlər (Ə.Ə.) insan, Allah, təbiət və mücərrəd əxlaq amilini əsas götürmüşlər. Məhəmməd Hadinin "Tövsiyyə-i-mürğ" rədifli məsnəvisi də eyni ab-havaya köklənmişdir:

*Nasıl razı olur səfki-dimayə hissi-ixvanı?
Bu fəla qarşı lənatxandır heyvanlar, insanlar!
Sevərmə həzrəti-barı bu zülmü-xarəmənsuzi,
Fəramuş olxumu haqdən gələn fərmanlar, insanlar?!
Bəxin çeşmi-həqiqətlə, cahən bir qatlıgah olmuş,
Cəhalət eydinə kəsməkdəsiz qurbanlar, insanlar!*

Dekadentlərin, habelə, Nitsşe və Şopenhauerin, ümumən, *fəlsəfi fikrində iztirab hissi əxlaqın bünövrəsində* dayanmışdı. Bu zəmindən çıxış edəndə Məhəmməd Hadi daha çox başa düşülən olur. Onun fərdiyyətçi eposunda "hər bir dərk edən fərd özüni həyat iradəsi şəklində başa düşür: Şair "Hərərətli şeir və yaxud qızdırımlı halımda saçmalarım" (1919) şeirində *Səməd Mənsura* xitabən yazmışdır:

*Bəşər göz yaşlıdır matəmgəhi-dünyaya gəldikdən,
Bunu tədqiq qıldım həli-novzadı görən gündən.
Nolaydı payı-bəndi-cəhl olaydım, qanmayaydım, ah!
Əsiri-dəsti-hüznəm fikri-azadı görən gündən.
Həyatım təksidir, ey dilbari-Şirini-hüriyyət,
Qənim dağlar qədərdir eşqi-fərhadı görən gündən.*

Məhəmməd Hadi "Xoşbəxtliyin qeyri-həqiqətini, iztirabın qarşısı alınmazlığını təbii bilmiş", "əh bədbin" fəlsəfəsini, bəşəri iztirab hissini "əxlaqın" bünövrəsində görüb dərk etmişdir:

*Gülüslər həp binasızdır, fəqət qəmlər təbiidir,
Fərəhlərdə təməl yoxdur, o matəmlə təbiidir.
Könüldə hüznə odu, gözlərdəki nəmlər təbiidir,
Həmişə qəlbi məhzun eyləyən dəmlər təbiidir,*

*Yerin üstündə hər gündə axan dəmlər təbiidir,
Demək, islahı müşkül qanlı adəmlər təbiidir.
Pak olmayan bu kirli adəmlər təbiidir,
Demək, dünyada məzlum ilə əzləmlər təbiidir,
Təbiət aləmində qəmli görkəmlər təbiidir,
Baxışlar kölgəli, üzlər bütün nəşad şəklində,
Bu matəmgəhi kim görmüş sürurabad şəklində?*

(*"İnsanların tarixi faciələri, yaxud "Əlvahi-intibah" dan*)

Məhəmməd Hadinin 1905-1919-cu illərdə yazdığı şeirləri ifrat fərdiyyətçiliyin, dekadent-fəlsəfi düşüncələrin bariz nümunəsidir ("Faciəyi həyatımızdan bir pərdə", "Taxəttüriməzi", "Dad istibdaddan", "Dilənçi", "Ey zavallı başər" və s.). Bu məntiqlə Əli bəy Hüseynzadə, Səməd Mənsur, Məhəmməd Hadi, Hüseyn Cavid, Abdulla Şaiq, Abbas Səhət, Əhməd Cavad... poeziyası arasında oxşar bağlar, subyektiv idealist dəyərləndirmə və fərdiyyətçi poetik düşüncə halları görmək mümkündür. Onların dünyagörüşü Şərq və Qərb fəlsəfi fikri müstəvisində (tərcümə, ədəbi görüş və düşüncə ümumiliyi) olduğundan onları həm də ədəbi-fəlsəfi qaynaqlar qovuşağında tədqiq etmək elmi-metodoloji cəhətdən düzgün olardı.

Əli Nazim, Mustafa Quliyev, İnanəfi Zeynallı, İsmayıl Hikmət, Bəkir Çobanzadə, Məmmədqazım Ələkbərli Rusiya və Avropada mövcud olmuş bəzi cərəyanların Azərbaycan ədəbi mühitində təsirlərini göstərmişlər. Bunlar bizim ədəbiyyatımızda müəyyən xüsusiyyətləri ilə təzahür etmişdir [1]. Oktyabr inqilabından sonra Azərbaycan partiyası təşkilatı və marksist tənqid, sosialist realizmi yaradıcılıq metoduna qədərki ədəbi mübahisə və cəmiyyətlər, yeni qurulan ədəbi-bədii təşkilatlar homin cərəyan təsirlərini sıxışdırmağa başlamışdır. XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəllərində 1930-cu illərə qədərki poeziyamızda Avropa, Rusiya ədəbi-fəlsəfi cərəyanlarının təsirləri ilə demək olar ki, öyrənilməmiş, bu baxımdan Məhəmməd Hadi yaradıcılığına münasibət bildirilməmişdir. Halbuki XX əsr Azərbaycan poeziyasının ədəbi-fəlsəfi qaynaqlar baxımından tədqiqinə ehtiyac yaranmışdır.

Nəticə / Conclusion

Nəticə etibarilə biz Məhəmməd Hadi romantizmindəki ədəbi-fəlsəfi cərəyan izlərini fəqat alimlərimizin köməyi ilə xatırladıq. Bu da Azərbaycan Respublikasının prezidenti, cənab İlham Əliyevin Məhəmməd Hadinin 140 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında 5 dekabr 2019-cu il tarixli dövlət Sərəncamı. Hünərvər elmi gəncliyin XX əsr Azərbaycan poeziyası, habelə Məhəmməd Hadi romantizminin ədəbi-fəlsəfi qaynaqlar haqqında fəlsəfə doktorluğu dissertasiyasının yazılışı üçün real şərait də yaranmışdır. Fərsət və istək hazırda çağdaş elmi gəncliyindir. Uğurlar arzulayıraq. Görkəmli romantik sənətkarın ruhu şad olsun!

Ədəbiyyat / References

1. Əlizadə Əsgərli. XX əsr Azərbaycan şeirinin poetikası. Bakı, "Apostrof", 2014.
2. Əziz Mirəhmədov. Məhəmməd Hadi. Bakı, "Yazıçı", 1985.
3. İslam Qəribli. Məhəmməd Hadinin publisistikası və poetik tərcümələri. Bakı, "Elm və təhsil", 2018.
4. Məmmədcafər Cəfərov. Hüseyn Cavid. Bakı, Azərnaşr, 1960.
5. Məsud Əlioğlu. Hüseyn Cavidin romantizmi. Bakı, "Azərnaşr", 1975.
6. Məhdət Ağamirov. Məhəmməd Hadinin fəlsəfəsi. Bakı, Azərnaşr, 1987.
7. Vəli Osmanlı. Məhəmməd Hadinin romantizmi. Bakı, "Elm", 2006.
8. İsa Həbibbəyli. Romantik lirikanın imkanları. Bakı, "Yazıçı", 1984.

К вопросу о литературно-философском направлении романтизма Мохаммеда Хади

Ализаде Аскерли

Доктор филологических наук. Институт литературы имени Низами Гянджеви, НАНА.
Азербайджан.

E-mail: alizade.asgerli@gmail.com

Резюме. Мохаммед Хади, Гусейн Джавид, Абдулла Шаиг, Аббас Саххат это выдающиеся представители азербайджанского романтизма XX века. Научно-теоретические и литературно-эстетические основы литературного течения романтизм были изучены нашими выдающимися учёными. В статье также было затронуто изучение литературно-теоретических основ поэзии Мохаммеда Хади советским литературоведением. Однако в период нашей национальной независимости в объективных исследованиях о наследии Мохаммеда Хади, а также в процессе изучения литературно-философских истоков азербайджанской поэзии XX века обширно не исследован вопрос явления литературных течений. Автор признаёт, что с нашей стороны эта конкретная тема мало проработана. К данной проблеме требуется подход на уровне диссертации, поскольку назрела серьёзная необходимость в её решении. В общем вопрос изучения в наши дни литературных течений на теоретическом уровне остаётся актуальным. И не удивительно, что академик Иса Габиббеيلي, предвидя такую необходимость, с целью исправления положения, организовал в Институте литературы им Низами Гянджеви НАНА сектор «Литературные течения».

Автор статьи постарался привлечь внимание к проявленной в творчестве Мохаммеда Хади проблеме. Эта фактологическая статья предпринятая попытка изучения проблемной темы. Остаётся лишь её решение. Автор статьи желает успеха каждому исследователю на этом пути.

Ключевые слова: Мохаммед Хади, азербайджанский романтизм XX века, Мамед Джафар Джафаров, литературно-философские течения